

MONOSTORI IMRE

Marosvásárhelyi kacagások

Gálfalvi György: Kacagásaink

MONOSTORI IMRE (1945) Tatabánya

Az utóbbi bő évtizedben a jeles marosvásárhelyi szerkesztőt, író, szociográfust főként a jelen lévő múlt s benne saját szerepei, vállalásai (nem vállalásai), személyes ügyei foglalkoztatják, illetve kibővítve – vagy leszűkítve? – a „magyarnak lenni s maradni Romániában” örökösen nyomasztó sorskérdései nyugtalanítják. Az idén megjelent fölöttébb izgalmas könyve (*Kacagásaink. Emlékiratok*) nemcsak anyagában (saját szövegeit és a dokumentumokat tekintve) súlyos munka, de a szerkesztő Gálfalvi dramaturgiai érzékét is előtérbe hozza: hogyan lehet a mintegy hatezer oldalnyi, róla szóló titkosszolgálati jelentések özönét értelmesen szelektálni és – megfelelő magyarázatokkal – az olvasó elé tárni olyképpen, hogy mégse ezek a kopogós, zörgős, nehézkes, az egyik nyelvből a másikba fordított (majd visszafordított) mondatok, hanem a „célszemély” élete, érzelmei, intellektuális habitusa, egyszóval a személyiség legyen, maradjon a középpontban. Nos, ez utóbbi szándékot (úgyszólván követelményt) e kötetben a közbevetett rövid esszék, magyarázatok, töprengések, de főképpen az erre a létmódra, helyzetre reflektáló interjúk, beszélgetések, életrajzi bekezdések és hasonló önmeghatározó értelmezések valósítják meg, teljesítik ki.

Ekként épül fel ez a különös kötet, Gálfalvi György legújabb munkája. Nagy munkája. Nemcsak technikailag és „íróasztalilag” nagy, de a romániai magyar értelmiség egyik prominens képviselőjének olyan őszinte, mélyenszántó, olykor megrendítő s olyan markáns történelmi, ideológiai, nemzetpolitikai és egyéni, emberi álláspontokat érvényre juttató vallomássorozata, amellyel csak ritkán találkozunk az olvasó.

Gálfalvi már a bevezető interjúban megnyeri rokonszenvünket. Az immár nyugdíjas főszerkesztő szólal meg, aki egy hosszú szakmai pálya vége felé már nem tudta „bejátszani az egész pályát”, ennél fogva – a teljesség reménye nélkül – nem vállalja annak illúzióját. Nem szépítgető, ellenkezőleg: karcos, jellembeli, karakterbeli vonás ez máris, ebből kell kiindulnunk. (Emellett a szerkesztőség, a Látó életében az objektív feltételek, a kapcsolati rendszerek is hátrányosan változtak az idők folyamán, s ha keserűen is, de le kellett vonnia a következtetést: a félreállást.) Természetes, hogy keserű és csalódott. Nemcsak emiatt. Ebből, innen indít a kötet, s vezeti tovább, azaz időben visszafelé az olvasót. Mitől, miért keserű s csalódott igazán? Hiszen eléggé nyilvánvaló, hogy nem elsősorban szakmai ügyeiről van szó ebben a kitüntetetten fontos pillanatban sem.

Gálfalvi mindennapi élete és pozíciója a régi, kommunista rezsim idején élesen exponált és nehezen elviselhető volt. Nem volt elég teher a külső nyomás, az abszurdításba hajló korlátozás, megfigyelés, lehallgatás, kihallgatás, házkutatás, fenyegetés, zsarolás, megveretés, bűnvádi eljárás; egy idő után valahogyan megtört a lobogás, megrepedt az idegrendszer: alighanem a megőrülés vagy az öngyilkosság elkerülése végett. Önvédelemből. „Ami egyetlen életünk túlélését és átélését illeti – írja –: az én olvasatomban az itt a gond, hogy kívülről nézve hiába teremtettük meg belső szabadságunkat, az életünket bekeretező korlátok önkorlátozáshoz vezettek, végső soron a lét korlátozásához, mert ösztönös vagy szándékos, jogosnak vélt öntompításunkban a létérzékelésünket is letompítottuk. Nem élhettünk teljes intenzitással ízlésünk, alkatunk, erkölcsi meggyőződésünk szerint, kényelmesebb volt pótcselekvésekben keresni a teljesség vagy kiteljesedés illúzióját, ráadásul teljesen eredménytelenül, mert mocorgó lelkiismeretünk folyamatosan figyelmeztetett: igaz, hogy leszorítanak, de le is szorítjuk magunkat.” Érdes summázat ez az állapotrajz Gálfalvitól, nem is biztos, hogy ezt érdemli önmagától (még ha többes számban kell is értenünk), mindazonáltal a kollektív szenvedés egyéni kínjai jól kivehetőek belőle.

Voltak más utak is persze. A besúgóké, a kollaboránsoké, a gyáváké (habár hogy hol kezdődik a gyávaság, nem lehet pontosan tudni), és így tovább. Ez az emlékiratkötet azért is oly szívszorító, mert az olvasó – szerencsére – nem tudja eldönteni, ő maga hogyan viselkedett volna az egyes helyzetekben.

A Teremtés orgazmusa, 2011

◀ Amikor a székek fülembe súgnak, 2013

Amelyek az úgy összességében is elrendezhetetlen, abszurd, betegesen pervers romániai világ mindennapi részei voltak. S Gálfalvi becsülete amiatt is növekszik a szemünkben, mert ő dokumentálhatóan elment a politikailag és morálisan esetleg elvárható utolsó lépésekig. Nem kardforgató hősként, hanem jellemes magyar emberként. (A *jellemnek* és a *magyarnak* különös jelentősége van ezekben a történetekben, folyamatokban, a magyar kisebbségi sors összességét tekintve is.) Persze most kevesli ezeket az erőfeszítéseit, s megérti, ha a fiatalabbak bírálják a nemzedékét. Holott: „Az energiagazdálkodásom rablógazdálkodás volt, a mindig soros feladatra a szükségesnél nagyobb erőt fordítottam, hajtott a lazításra képtelen, eszelős kötelességtudat, az állandó aggodalom, nehogy elmulasszak valamit.” Tiszta képlet – mondhatnók. A tágabb lélektani, idegrendszeri indíttatású valóságos és elképzelt létkeret, amelyben a „célszemély” mozgott, mozoghatott. Ez szigorú, embert próbáló s embert koptató közeg, harci terep volt. (Ráadásul a mindennapok munkájában a legendásan dicstelen Hajdu Győzővel, a hétpróbás kollaboráns főszerkesztővel húsz évig egy szerkesztőségben, akire azért mégsem boríthatta rá az asztalt.) Továbbá: „Nehezen alkalmazkodtam mindenféle elváráshoz, mert magamhoz is nehezen alkalmazkodtam, nemhogy máshoz. Alkatilag önfejű vagyok, de az a fajta önfejű, aki közel enged magához a kételyt: igazam az igazság-e?” (Gálfalvi mindvégig megkönnyíti a recenzens dolgát: aggályok és szépitgetések nélkül ad magáról hétköznapien egyszerű lélektani és társadalomszociológiai, a dolog minőségét tekintve pedig megnyugtatóan retusálatlan önképet. Hitelesség, pontosság, érzékletesség, őszinteség: akárcsak ha riportot, szociográfiát formálna másokról – miként tette ezt hosszú évtizedeken keresztül. S még valami lelki és tudati ballaszt, életnehézség: „Nem igaz, hogy az élet minden sebet begyógyít, az én sebeim évtizedek után is pontosan úgy sajognak, mint amikor kaptam őket.”)

Valójában taszítóan érdekes, valamint (az időben és térben is kívülállóknak) dermesztően szórakoztató mindaz a róla szóló, közölt szexus jelentéstömeg, amelyet a „célszemély” földéz ebben a kötetében. Ez ment és így ment vele kapcsolatban bő másfél évtizeden keresztül, a lehető legrafináltabb módon és technikával, otthon és hivatalban, utcán és munkahelyen, számos beépített ügynök, technikus és cinikus közreműködésével. A célszemélyek tudták, hogy a megfigyelők, lehallgatók, kihallgatók tudják, hogy a célszemélyek tudják stb. – ismerjük ezt a kiszámolódsit. Ezekből a sáros, ragacsos helyzetekből talán egy kicsit kiemelő, életösztönszerű reflexekből növesztették ki Gálfalviék az elviselhetőség gyakorlatainak egyik válfaját: a kacagást (durvábban: a röhögést). Amennyiben éppen nem működött a fizikai atrocitások valamelyik altípusa. „Ők úgy érezték, torkunkon tartják vasmarkukat, s mi pedig önmagunkat és egymást bátorítva, torkunk szakadtából harsányan kacagtunk, nehogy szűkölni kezdjünk.” Valljuk be, idegrendszert koptató jelenségek lehetnek ezek a könnyednek látszó kényszerű védekezési formák is. Legfőlőbb ideig-óráig tudták elviselhető távolságban tartani a nem múltó félelmet – lásd a sötét erdőben füttyörésző kisfiú esetét –, a holnap bizonytalanságainak és nem azonosítható veszedelmeinek érzetét. (Mátfelől: egy életet viszonylagos testi és lelki épségben így leélni, „megúszni” a legnagyobb életsikernek számít – tegyük hozzá végre nyomatékkel. Gálfalvi György azonban nem ért egyet ezzel az egyenlegmegvonással, lásd lejjebb.)

Hogyha a szexus jelentésekre azt mondtuk az imént, hogy taszítóan érdekesek és dermesztően szórakoztatóak, akkor a Gálfalvit évtizedeken át körülvevő vagy a vele kapcsolatban levő magyar értelmiségi személyek esetei, történeteinek meghökkentően, már-már naivan őszinték, ennél fogva forrásértékűek. A „célszemély” önmaga múltjának föltárásában éppen ilyen tiszta beszéddel jeleskedve lép elő. Sem párttagságát (ami természetes jelenségnek számított odaát, akkor, akárcsak nálunk: „reformkommunisták voltunk, és hittünk abban, hogy a világ megreformálható”), sem egyéb gyarlóságait nem rejti véka alá, s ezáltal erkölcsi felhatalmazást szerez arra, hogy másokról is élesen és az adott karaktert leginkább jellemzően mondjon el fontos történeteket, reflexeket, viselkedési formákat, epizódokat. Nem maradnak kritikái észrevételek nélkül a nagyok sem (Balogh Edgár, Király Károly, Sütő, Kányádi, Szilágyi Domokos, Lászlóffy Aladár, Farkas Árpád és mások); mátfelől a leginkább becsült barátait, harcostársait (például Markó Bélát) sem tünteti fel hősi szerepben vagy szereplőként. Ámde színezékként még ott van a palettán egy jellegzetes szereplőtípus – például –, a közmegebecsülésnek örvendő Jánosházy György helyzete és funkciója: a marosvásárhelyi Igaz Szó főszerkesztő-helyettese, a Marosvásárhelyi Írói Egyesület párttitkára, „ezenkívül a szerkesztőség protokoll-főnöke, és mint ilyen, hivatalból neki kellett tartani a kapcsolatot a Szekuritátával (a dosszióban többször »forrásként« emlegetik, de jelentései ismeretében állítom, bár ne lett volna

nála rosszindulatúbb »forrás« [...]»). S azt se felejtjük el, hogy abban a világban mindenkinek – Gálfalvinak is – jelentenie kellett a külföldi vendégeinek vele közös programjairól.

Hosszúra nyúló oldalak foglalkoznak ebben a kötetben az 1989. decemberi marosvásárhelyi fölkeléssel. (Egyes epizódok többször is, már-már szétesően visszatérnek.) Ezek a részek, jelene-tek és ezek közvetlen ténybeli következményei adják az epikai folyam tetőpontját. De nem szakadnak ki a könyvből, mert a szerkesztő Gálfalvi belehelyezi a forradalom problematikáját a nem epikai folyamatok rendszerébe is, másfelől – s ez talán még lényegesebb – e tetőpont-helyzet drámai izzásai visszafelé és a jövőbe nyúlóan is érvényes erővel világítanak. A kulcsmomentumok a következők. Gálfalvi szerint ez a felkelés nem volt csoda. „A máskor visszafogott [Markó] Béla barátom azt mondta: – Mától más világ lesz. – Ne álltassuk magunkat, nem lesz más világ – válaszoltam ösztönösen, mert akkor már beláttam Székely János igazát, akinek évtizedeken keresztül hömpölygő vitáinkban mindig ellentmondtam: a világ szerkezete megváltoztatható, de törvényei nem. Nem hittem el, hogy a múltnak vége. Olvasmányaimból és saját magamtól megtanultam, hogy a politikai hatalmat könnyebb megváltoztatni, mint az uralkodó eszméket, márpedig Romániában a nacionalizmus volt és maradt az uralkodó.” Ez a gondolat a katarzis megragadható lényege ebben a könyvben! S ettől – jó régtől – kezdve ezért keserű igazán Gálfalvi György. Hiszen rájött a reményt vesztető ottani konkrét valóság működő törvényére. (Utólag Markó Béla is megszólal – a könyv hátsó borítóján –, egy árnyalattal bizakodóbban: „Egyetérték vele, 1989 után nem lett igazán más a világ. De lehetett volna, és még mindig lehetne.”)

Gálfalvi igen erősen kötődik – még mindig – az emlékeihez. Tudja, hogy túl kellene lépnie ezen az állapoton. Ám ez nem szándék dolga, hanem alkat kérdése. Így azután marad a rossz érzés, a rossz lelki állapot. Alig-alig vetül fény az egész könyvben a szakmai létből és a magánszférából érkező derűs vagy sikeres jelenségekre, életpizódokra. Ezzel szemben belülről őrli a ki is mondott tudati és lelki nyomás: „mit fizettem, mit fizettünk, mivel fizettünk azért, hogy másokkal ellentétben megúsztuk az életünket. Azt az egyetlen életet, amelyet inkább átélni kellett volna, nem pedig túlélni és megúszni.” A visszatekintő magyar nemzetiségű célszemély mindazonáltal nem roppant össze, nem kapitulált semmilyen vonatkozásban. Sőt mi több – ezen könyvének tanúsága szerint is – megőrizte tisztánlátását és – jellemző – oda-odavágó humorát. Látható és érezhető, hogy a személyiség mint „preparátum” a maga sokszínűségét, elevenségét, természetes vonásait mégiscsak megtartotta. A múlthoz kötődő gondolatlavinát azonban nem kerülhette, kerülheti el. Ez is természetes. Ennek a kötetnek végig e kettős tényállás bemutatása, érzékeltetése az egyik fő vonulata és erőssége. A sikeres személyiségrajz belső lényege. A gondolati és érzelmi kettősség íróilag is szép és értékes bemutatása. Egyik fejezetcíme szerint: „Barátnak mehetős, alattvalónak alkalmatlan.” S mihez, mire mehetős még ezen kívül, s mire alkalmatlan? Kiderül ez is.

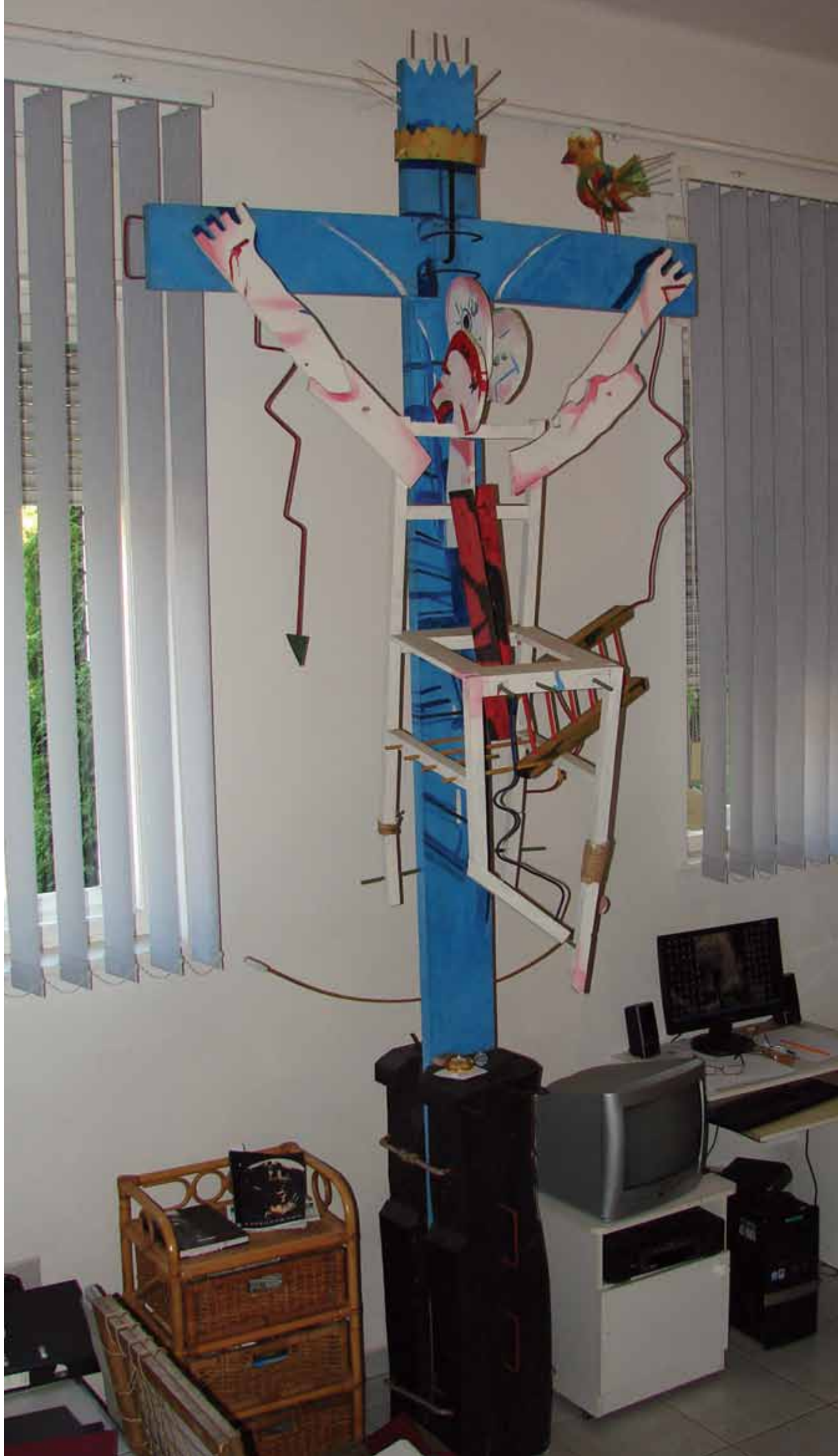
A lázas napok, hetek, a marosvásárhelyi felkelés krónikája igazi kalandregény Gálfalvi előadásában. Olyannyira, hogy féltő belemenni az ismertetésébe. Nem is megyünk bele. Annál kevésbé, mivel a személyiségrajz szempontjából ennél még érdekesebbek az önreflexiók. És úgy látszik, a saját maga számára, az ő szempontjából is fontosabbak, mint az események rekonstruálásának feladata. Rádöbben ugyanis arra, hogy ő „idegen test” a politika világában. Legyen az városi képviselés vagy RMDSZ, vagy bármi más. Ő szerkesztő, az íróasztalnál érzi jól magát. Meg lehet érteni. S van még egy hatásosan riasztó jelenség ebben az összefüggésben: eléggé döbbenetesen konstatálja az addig megbízható harcostársak, barátok, megbecsült értelmiségiek átszíneződését, a politikai lehetőségek és vívmányok erőteljes befolyásolási kísérleteit. Aligha lehet ez másképp – még ezt is elismeri, ámde ezekben a játszmákban nem kíván részt venni. „Meg kell mondanom, egyre inkább megérlelődött bennem az, hogy én idegen test vagyok, nem érzem jól magamat a saját bőrömben, a politikus bőrében. Megérlelődött bennem az, hogy a barátaim furcsa változáson mennek keresztül.” Idegileg megterhelte a politikálás, az emberek egyéni törekvéseinek burjánzó sokasága, a dominanciaharc. „Magamat a politikára teljesen alkalmatlannak tartom, megviselnek a konfliktusok. Az egész arról szól, hogy a személyi ambíciók hogyan hazudják magukat közösségi érdeknek, és ettől távol akarom tartani magam most is és a jövőre nézve is.” Tiszta beszéd ez is. Lassan összeáll és kiteljesedik a személyiségrajz. Amit önmagáról rajzol és fest Gálfalvi György ebben a könyvben. Van azonban legalább még egy, ilyen egyértelműséggel csak ritkán kimondott, megnevezett intellektuális élménye, mondhatni: történelmi háttérű és érvényű felismerése. Látjuk majd ezt is.

Nagypéntek, 1995 (részlet a művész otthonából, 2015) ►

Arc-Kép-terem, Vasary Képtár, Kaposvár, 2007

A kötet utolsó fejezete egy hosszú életinterjú, címében is az eddigi hangulati és lélektani helyzetnek megfelelő: *Illúziók nélkül*. Ebben fordul elő egy Illyés Gyula-parafrázis: a „haza a mélyben” mint éltetőerő. Ez pedig nem más, mint az anyaország magyarságának (ki tudja, számszerűen mekkora része) a kisebbségi sorsban élő magyarokat támogató cinkos barátság, a velük való együttműködés, a konkrét közös cselekvés nem is mindig veszélytelen esetei, végül is az egész magyarság-hálózat együttregzése. De mégsem ez a közösségépítő szolidaritás válik e kötet zárókövévé, záró gondolatává s érzésévé, hanem a legkeserűbb és legkeményebb, a földhözragadt valóság többszöri megidézése: a román—magyar normális együttélés lehetőségének és megvalósulásának tagadása. Többször és hangsúlyosan. Először egy művelt román értelmiségit (egy fizikust) idéz, aki méltatlankodik azon, hogy az ősi román földön már nyolcszáz vagy ezer éve élő magyarság még mindig ragaszkodik a saját nyelvéhez: ezer év is kevés volt ahhoz, hogy az őslakosok nyelvét a betolakodó magyarok anyanyelvként használják. Ez nagy és kijózanító pofon egy román értelmiségitől. Példa és értelmezés Gálfalvi ezen szavaihoz: „én sokkal erősebbnek érzem és tragikusnak érzem azt az illúziót, ami még él időnként a magyarságban, hogy itt valami ilyesmit meg lehet teremteni úgy, hogy velük kiegyezni. Nem lehet kiegyezni.” Mert ez nem jóakarát, nem politika, nem állami egyezmények kérdése, hanem etnikai ösztönzőerőkből fakadó lelki készletelés: a történelmi valóság teljes félreértelmezése alapján. Ez tehát az állásfoglalás Gálfalvi részéről: a két szemben álló fél, a két etnikum közötti állás, helyzet lecsupaszított felvillantása, jellemzése. Ami már csak a népességi létszámokat tekintve s az asszimiláció tendenciáját látva sem kecsegtet semmi jóval, semmi széppel. S míg egyes román értelmiségiek az ezer évvel korábban betolakodókat látják a magyarokban, mások szerint a magyarok 1940-ben jöttek be, ismét mások pedig elképzelhetetlennek tartják, hogy egy román munkásnak egy magyar mérnök parancsolgasson. S nem értik, miért nem jó vagy miért nem elég a magyaroknak a román nyelv, a román kultúra, a román intézményrendszer (stb.) – igazán hozzászokhattak volna ennyi itt töltött év alatt. (Gálfalvi: „Jönnek, és őket is megértem. Képzeld el, itt vannak most már 90 éve, itt vannak, és mi még mindig magyarul beszélünk.”) Etnikai, történelmi determináció ez, ami nem változott 1989 után sem. Éppen azért nem, mivel ugyanazon néplélek sugallata szerint működik ma is, és fog működni a jövőben is.

Miként Király László írta egyik versében – s ezzel az idézettel zárul Gálfalvi György fölka-
varó könyve –: „A nyelvbe bezártak, / Távozás nincs, / Hitted, nagy mező, / De ketrec, bilincs.”
(*Holnap Kulturális Egyesület – Noran Libri, 2016*)

